

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

Науково-практична конференція
Захід присвячений пам'яті професора Г. І. Волинки
та 75-річниці від Дня народження, а також приурочений
до 190-річниці Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

V АКАДЕМІЧНІ ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА Г.І. ВОЛИНКИ: ФІЛОСОФІЯ, НАУКА ТА ОСВІТА

1 травня 2024 року

¹²⁵⁶
1996
LIHA-PRES

¹²³³
Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

Склад оргкомітету з проведення науково-практичної конференції:

голова організаційного комітету – **Андрущенко Віктор Петрович**, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

заступник голови організаційного комітету – **Вернидуб Роман Михайлович**, проректор з навчально-методичної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор;

заступник голови організаційного комітету – **Драпушко Ростислав Григорович**, проректор з науково-педагогічної роботи (адміністративно-господарська діяльність) Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат філософських наук, доцент;

заступник голови організаційного комітету – **Торбін Григорій Мирославович**, проректор з наукової роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор фізико-математичних наук, професор;

заступник голови організаційного комітету – **Русаків Сергій Сергійович**, директор Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат філософських наук, професор;

заступник голови організаційного комітету – **Гончаренко Катерина Сергіївна**, в.о. завідувача кафедри філософії Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат філософських наук, доцент;

відповідальний секретар – **Глушко Тетяна Петрівна**, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор;

члени організаційного комітету:

Андрущенко Тетяна Іванівна – завідувач кафедри етики та естетики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор;

Вашкевич Віктор Миколайович – завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор;

Розова Тамара Вікторівна – завідувач кафедри філософської антропології, філософії культури та культурології Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор;

Бондаренко Віктор Дмитрович – завідувач кафедри богослов'я та релігієзнавства Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор;

Кравченко Петро Анатолійович – декан факультету історії та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, професор кафедри філософії, доктор філософських наук, професор;

Васильєва Ірина Василівна – завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, доктор філософських наук, професор;

Дротянко Любов Григорівна – завідувач кафедри філософії Національного авіаційного університету, доктор філософських наук, професор;

Віхляєв Михайло Юрійович – директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва, доктор юридичних наук, професор;

Василенко Вікторія Станіславівна – заступник директора з навчально-методичної роботи Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, старший викладач кафедри богослов'я та релігієзнавства.

В Академічні Читання пам'яті професора Г. І. Волинка:
П 96 **філософія, наука та освіта** : науково-практична конференція
(1 травня 2024 року) / за ред. : Андрущенко В. П., Русакова С. С.,
Гончаренко К. С. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 184 с.

ISBN 978-966-397-381-4

У збірнику представлено матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора Г. І. Волинка та 75-річчю від Дня народження, а також приуроченої до 190-річчя Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (1 травня 2024 року).

УДК 082.2:[101+001+37](062.552)

© Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, 2024

© Центр українсько-європейського
наукового співробітництва, 2024

© Навчально-науковий інститут
філософії та освітньої політики, 2024

ISBN 978-966-397-381-4

© Українсько-польське наукове видавництво
«Liha-Pres», 2024

вона може розробити цілісне уявлення про розвиток культури загалом і її окремих феноменів. Сучасна філософія культури покликана осмислити ті культурно-цивілізаційні процеси, що характерні для сучасного світу, насамперед єдність і розмаїття культурного розвитку людства.

Література:

1. Андрущенко В. Поняття культури: філософський дискурс на рубежі століть. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32262/Andrushchenko.pdf?sequence=1>
2. Клокун А. Символічна природа людини за Ернстом Кассирером. URL: <https://plomin.club/symbolic-human-nature-by-e-cassirer/>
3. Сидоренко Л. І. Філософське осмислення культури і цивілізаційних процесів/ URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/sid-culture.htm>
4. Шабанова Ю. О. Філософія культури. Дніпро : Ліра, 2019. 240 с.
5. Шепетяк О. Філософія. Львів : Місіонер, 2020. 784 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-381-4-33>

АНТОНЕН АРТО ПРО ПРАЦЮ МИСЛЕННЯ

Облова Л. А.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії*

*Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Про працю часто думають як про неволю. Її ототожнюють з потребою, втомою, використанням, експлуатацією, заробітком, виживанням. Одним словом, з тортурами. Проте, Антонен Арто вловив, що праця – це не покарання чи прокляття, а те, що має відношення до свободи. Цікаво, що мислитель приходить до такої думки через творчість. Він ставить питання театральний чином. Через свій авторсткий театр жорстокості [1, 2]. Тобто, Арто здійснює жест у бік тіла праці і бере від доставлених роботою труднощів тільки страждання, родову муку, вчинок думки. Таким чином, Арто не уникає думки, що праця володіє негативною технікою. Але повністю відкидає її уявлення як неволі або примусу.

Відтак, коли Арто говорить про працю мислення, він показує роботу свободи думаючої сутності. І що важливо для філософа свобода – жорстокість. Проте не фізична.

Арто, який був далекий від діалектики, бо сповідував метафізику і скоріше, при питанні про свободу та сутнісну характеристику людини хвилювався дією тих, хто працює над створенням моралі, а не тих, хто тікає від праці, показав, що вільно діюча сутність – це людина, яка знаходиться в процесі театральної (крютичної) праці. Така є творцем (тим, хто творить тут і тепер) та її діяльність завжди приносить добро. Знову важливо зауважити, що добро для Арто не етична категорія. Це акт, діяння творчості. Те, що людина робить. Тому, на думку драматурга, творець ніколи не падає в мораль. І хоч Арто більш цікавими були Ніцшеанські виправники людства (ті, які поневолюють іншого), ніж робітники Маркса, які приносять себе в жертву (ті, яких експлуатують інші), француз вловив, що нещасні і приборкані це не ті, хто працює з прив'язкою до іншого, а ті, які працюють не мислячи, без творчості. Жорстокість йде не від необхідності заробітку і потреби робити те, що не приносить задоволення, а породжується ледарем в області думки. І саме створена побутовістю відношення до праці, жорстокість приносить неволю, насилля, бездушність, катування [2, с. 76]. Нав'язує думку, що працювати мають бідні і невігласи.

Коли Арто говорить про жорстокість як підставу праці, він показує зв'язок мислення і *добро-вільної* праці. Філософ виходить через свій театр жорстокості (можна сказати, своє знаряддя праці) на проблему праці мислення (невимушеної праці) як сутнісного утвердження людського в людині. Відтак, істинний смисл жорстокості в тому, що людина – необхідно діюча істота. Вона не може обійтись без творення – зусилля виявлення того, що без неї не буде існувати. Передусім творення себе як людини [2].

Арто не вичитує істину з книг, не тягне її з побутового, не збирає свій висновок як колаж, а сам через відчуження творчого зусилля розуміє, що праця – всезагальність. І, без закликів трудитися, тягне думку, що мислення і є праця. Автономне місце. Саме тому, показує, що праця – не що інше як спілкування. Стає зрозуміло, що драматург хвилюється реалізацією праці спілкування.

З мисленевої роботи Арто, з його переживань за те, що відбувається, бачимо, що акт вдосконалення відбувається не за поліпшення людини. Не за статутом зовнішньої досконалості. А виключно через зусилля самостійної дії. Відповідно, зміна світу на краще, здійснюється тим, хто відчуває, що без діяльності, яка має споконвічно людську мету, просто помре. Людиною, яка постійно прикладає зусилля жити за мірками

особисто сформованого смислу. Можна сказати, що має необхідність спілкування – вираження себе у взаємодії і відчуттях.

Відтак, Арто показав, що люди, які не думають, не намагаються висловлюватися через свої творіння, не стають провідниками думки – не просто уникають жити осмислено, а неспроможні формувати смисл. І тому ледарі в області думки не здатні жити повним життям. Це вимушено мислячі істоти [2, с. 120]. Відтак, їх бажання і посягання легко передбачити. Вони хочуть, щоб інший потрудився знайти для них мету у житті. Насправді, керуються непогодженістю, протистоянням. Духовно, вони орієнтовані на управління. Хочуть, щоб за них працювали – думали – несли відповідальність – творили. Надавали матеріал для переробки.

Таким чином, Арто побачив, що мотив моральності того, хто не обтяжує себе працею мислення, формується без необхідності. Тому не дивується, що така діяльність має своєю причиною всездозволеність, а своїм наслідком лише те, що все нищить.

Філософ стверджує, що істоти, які дивляться світ як на виставу, не усвідомлюють своєї ролі межах людського буття. Глядач або спостерігач приводиться в дію тільки зовнішньою силою. Наприклад, стане чимось займатись за гроші або через погрози. Повністю відкидаючи в собі особистість і відчуваючи огиду до результатів заняття. Скоріше треба сказати, нічого не відчуваючи до того, що вийде в результаті праці.

Отже, Арто передбачає, що таким людям треба для щастя, щоб їм було приготовлено, прибрано, виховано їхніх дітей. Тобто зроблено важке – до чого немає інструкції. А вони будуть робити відоме і механічне, щоб платити тому, хто робить творче (необхідне). І, найгірше, «глядачі» не усвідомлюють, що є праця, яку неможливо сплатити. Бо вона робиться безкорисливо. Наприклад, духовний ледар купляє порцію борщу і не розуміє, що такого борщ йому більше не їсти. Завтра така людина буде їсти той самий борщ.

Для вимушено мислячої людини світ діяльності повністю представляється світом об'єктів. Тому діяти вона може тільки «психологічно». Якщо знає, що треба робити і чим це закінчиться. Цілком виганяючи пошук неможливого, граничного зі своєї праці. Виходить, що вимушено мисляча – це не стільки людина, в праці якої немає смислу, скільки та, яка сама знаходиться поза процесом духовної праці. Це тіло, що автоматично переміщується з кімнати в кімнату, з офісу в офіс, з грядки на грядку, з дня в день. По суті, не відчуваючи необхідності зупинити механічний перетин меж і, в особливий зупинці, пережити розвиток. Відтак ледар в області мислення метушиться,

носитися, заробляє, проте банально не знає що робити під час вихідного.

Насамперед, духовний ледар проявляється у актах дозвілля. Він не знає, що з собою робити у цей момент. Тому вимагає багато сну, їжі, пиття. І часто мовчить. А якщо починає говорити, то нис, скаржитися, наказує. Підмінює страждання предметністю муки.

Арто приходиться до невтішного: праця, в якій немає духовності (можна сказати, смислу, творчості, спілкування) відсутня як така. Це тільки послуга – коли зовні щось відбувається, проте воно є зреченим на зникнення. Дія є, а за нею порожньо.

Відбувається так, що вимушено мислячі – це ті, хто працює у сфері послуг. Відповідно, які потребують обслуговування і собі. Арто скаже, що це органи. А органи, на думку драматурга, це паразити через які людина хворіє, божеволіє, помирає. До речі, саме Арто створює концепт «тіло без органів», який в подальшому в філософії використовують на позначення такої організації, яка позбавлена нав'язливості, тиску, штучності. Відповідно, коли невидиму, проте реальну сутність перетворюють на організм – тобто таку сутність, яку можна спожити – тоді її створюють насильно. І таке творіння обов'язково з часом буде сприймається як непотріб. Тому, ті люди, які без обслуги об'єктивно пригнічуються – перероблені і виходять на світ тим, що завжди є людині огидним [1].

Розуміння людини не прислугою, а творцем, хай навіть створеним в повному обсязі собою, але все-таки творцем, відбувається з припущенням світу праці свободою. Тобто такого процесу необхідності, який визначає живе створіння людиною. Працююче створіння само себе поміщає у світ мислення, який визначає його людиною. І ним праця сприймається як власна сутнісна сила. Тому така людина не примушує себе думати про працю, як про щось легке чи складне. Не думає про працю, як про тяжку, гнітючу силу. Вона для думаючого необхідна.

Що цікаво, Арто, коли працював над створенням театру жорстокості, намагався створити простір, де на місце психологічних переживань постануть справжні – метафізичні хвилювання. І так показував, різницю вимушено думаючого і з необхідністю працюючого над мисленням і мислячи. Так виникла філософські працююча сутність.

Найважливіші зауваження Арто тут такі:

Перше: виробляється нова форма спілкування.

Для філософські працюючого спілкування відбувається неповторністю через жест. Мова жестів – це мова звернена до почуттів. Вони не пов'язані з реалізацією висловлених поглядів. Тут працює не створене кимось слово, а авторство. Особиста дія – неможливий погляд.

Друге: створюється місце гри працюючих думкою.

Зауважимо, що у театрі грають. А не трудяться. Так ось Арто якраз і створював театр добровільно мислячих, що означає працюючих думкою. Спосіб їхньої діяльності «розколоте тіло» – у якого особлива мета. Мова йде про співчутливе, співбуттєве спілкування. Місце, з якого береться людська діяльність чи моральна чистота.

Таким чином, Арто доходить думки, що ество, яке працює вимушено – це організм, який має потребу в споживанні і видає огідне. Автомат і непотріб. Це монстр, який думає системами [2, с. 10]. Але добровільно мисляча – тотальна людина – особистість – це філософська сутність, яка звільнена від органів (послуг) і не нищиться переробкою (системою).

Такий критичний розрив Арто робить не для того, щоб викрити ледаря, якому вистачить тваринної і механічної діяльності: харчів і розваги, і не для того, щоб зобразити обов'язковість утилізації сутності таким. Хоча це видно з образу думки творця крютичного театру. Передусім, філософ дивується з присутності в світі людини, яка творить і надає можливості проіснувати добру, красі, істині. Яка зазнає болю (щирого переживання) в процесі зусилля творчості і невпинно продовжує одухотворювати те, чого немає в природі і без чого світ буде не цікавим. А якщо і буде викликати якісь відчуття, то огиду. Арто боліло за філософа. І він, сам будучи філософом, був стурбований не тим, що серед людства існує непотріб, а працею мислення, яка ствердження існування не тільки механічного і огидного.

Література:

1. Арто А. Покінчити з Божим судом. URL: <https://soundcloud.com/arzamas-academy/3dpppzi7dxzt>
2. Арто А. Театр і його двійник. Київ : Видавництво Жупанського. 2021. 277 с.